

АРГУМЕНТАТИВНА ПРАКТИКА В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: НАУКОВА ПРОБЛЕМА Й МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

О. Л. Чернобай

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Очевидно, насамперед потрібно окреслити предмет наших роздумів, визначивши значення понять двох наукових категорій – «юридична діяльність» і «аргументативна практика». За популярним виданням, перше – «вид соціальної діяльності, якою займаються юристи з використанням юридичних знань, засобів, дотримуючись у передбачених законом випадках юридичної форми, з метою вирішення різних юридичних проблем» [1, с.519]. Ґрунтовно методологічні й теоретичні аспекти такого соціального явища, як юридична діяльність, розглянуто у монографії відомого українського правознавця С. Гусарева, який запропонував таке визначення цього поняття: «Юридична діяльність – це різновид правової діяльності, що здійснюється у сфері права юристами на професійній основі з метою отримання правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права» [2, с.85].

Як відомо, досягнення належного «правового результату» великою мірою залежить від професійності юриста, вагомою складовою якої є вміння ефективно використовувати усі доступні йому засоби аргументування обґрунтованості, доказовості у відстоюванні своєї позиції (наприклад, як учасника судових дебатів). Отже, йдеться про важливість аргументативної практики (володіння прийомами, формами, засобами аргументування) у підвищенні рівня риторичної майстерності сучасних юристів-практиків, у першу чергу тих, хто бере участь у публічних диспутах (правозахисники, адвокати та ін.). Оскільки дефініції цього поняття поки що українськими правознавцями не запропоновано, то наважимося сформулювати еспліцитно таке (безумовно, воно потребуватиме належного обґрунтування) визначення: *аргументативна практика в юридичній діяльності* – це аргументованість пояснень, тверджень, доказів, переконливості аргументації, що досягається в результаті втілення у правове життя сновних положень теорії юридичної аргументації.

Безперечно, практика має базуватися на теоретичних засадах. Коли мається на увазі предмет нашого зацікавлення, то як не нагадати зауваження проф. М. Козюбри: «Вразливими з точки зору методології і методики аргументації є чимало ... правових досліджень, які проводяться в Україні... Ще гіршою бачиться ситуація з юридичною аргументацією рішень у процесі правозастосування, передусім судового. Це свідчить про необхідність активнішого звернення до цих проблем на всіх рівнях – наукових теоретико-правових досліджень, юридичної освіти, практичної юридичної діяльності» [3, с.567]. То ж, як бачи-

мо, підстав для глибоких досліджень у трьох визначених авторитетним ученим напрямках достатньо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Почнемо з того, що досі українська юридична наука ще не має ґрунтовно напрацьованої теорії юридичної аргументації як самостійної, концептуально довершеної підгалузі науки філософії права, котра завдяки істотним суспільно-політичним трансформаціям заледве сама почала «спинатися на ноги». Поява за останнє двадцятип'ятиліття праць визнаних авторитетів М. Костицького, С. Максимова, А. Козловського, С. Сливки, згаданого вище М. Козюбри та низки інших учених заклала підвалини формування цієї науки, в орбіту якої, на жаль, досі не потрапила теорія юридичної аргументації як загалом, так і її практично-прикладні аспекти. За незначним винятком вітчизняні філософи права переважно оминають у своїх працях ключові питання раціонального дискурсу, нерозривно пов'язані з необхідністю чи іноді навіть з доцільністю юридичного обґрунтування обстоюваних концепцій. Отже, на часі визнати належний статус теорії юридичної аргументації як важливої підгалузі філософії права і таким чином заохотити представників у тому числі загальнотеоретичного правознавства приділити дослідженню більше уваги. Напевно, варто з огляду на прагматичне призначення правової аргументації не обмежувати її науковий ареал лише рамками юридичної логіки або ж розглядати її як додатковий (допоміжний) засіб юридичної риторики. Безумовно, базовим підґрунтям правової аргументації мають бути закони логіки, однак, як доводив автор концепції нової риторики Х. Перельман, «юридична логіка і риторика мають ґрунтуватися не на дедукції, побудованій виключно за формально-логістичною моделлю, – оскільки право далеко не завжди піддається логічним рішенням, отриманим дедуктивним шляхом, – а за сукупності суджень, які надають аргументи, що гарантують цінність висновку» [3, с.564]. Підтвердження цієї ж думки знаходимо й у праці відомого німецького правника Р. Алексі «Теорія юридичної аргументації» (до речі, яка витримала кілька видань на батьківщині автора, перекладена в багатьох європейських країнах і з якою, на жаль, майже не ознайомлені наші фахівці).

Метою статті є винести на публічне обговорення не лише теоретичних, а радше практичних питань оволодіння принципами, методологією теорії юридичної аргументації для ефективної наукової та професійної діяльності юристів.

Основні результати дослідження. Звичайно, юридична аргументація, як і будь-яка аргументація у тій чи іншій галузі знань, носить на собі відображення специфіки правознавства. «... В юридичній аргументації, – зазначав ще на початку 80-х рр. ХХ ст. відомий вірменський філософ Г. Брутян, – висувається на перший план той чи інший компонент аргументації, який не у такій явній формі присутній і в інших сферах аргументації. Це стосується насамперед ролі переконання, на що справедливо звертає увагу Х. Перельман, відзначаючи, що юридична інтерпретація заснована на такій аргументації, яка повинна переконати суддю, а не на безособових і примусових демонстраціях. Саме фактор переконання привертає увагу дослідників доказу в юриспруденції» [4, с.44].

Можна навести і низку інших специфічних особливостей юридичної аргументації, які мають знаходити фіксацію, пояснення й належне обґрунтування в теорії. Визначимо, що ця специфіка, як і загалом проблеми юридичної аргументації мали б бути у «полі зору» юридичної деонтології як «галузі наукових знань про сутність і соціальне призначення юридичної професії, чинники, які впливають на її стан, а також вимоги, що ставляться до професійних якостей та практичної діяльності юристів» [5, с.13]. Починаючи з проф. В. Горшенева, який є автором значної кількості підручників і навчальних посібників з юридичної деонтології, виданих протягом останніх 25 років, були провідні українські учені, однак, на жаль, жоден з них навіть не наблизився до розгляду цих питань, хоча акцентував увагу на професійній культурі. А в найновішому підручнику, підготовленому викладачами кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (вище процитовано визначення предмета дисципліни), навіть виділено окремий розділ «Юридична мова», наприкінці якого автори зазначають: «Юрист в усному спілкуванні повинен володіти здатністю переконливо обґрунтовувати свою позицію, вибудовувати і викладати аргументацію, оперативну і грамотно відповідати на запитання та контраргументи опонента тощо» [5, с.183].

То ж маємо ще один приклад того, як практично оминається проблематика юридичної аргументації у змісті навіть найновіших підручників. По суті, проігнорована вона і в підручнику «Ораторське мистецтво», автори якого обіцяли «значну увагу приділити юридичному красномовству», зокрема його переконливості. Цій меті мали б служити розділ 4 «Доказ у публічному виступі» та розділ 11 «Полеміка в діяльності юриста», автор першого з яких обмежився викладом загальноприйнятої методології логічного обґрунтування різних **способів аргументування**, – радив оволодівати насамперед деякими **принципами** полеміки, тобто опановувати знаннями з еристики, що заслуговує особливої уваги.

Останнє адресоване тим, хто займається практичною юридичною діяльністю, яка «здійснюється на професійній основі; із використанням правових засобів, процедур; має особливий режим здійснення, а також особливі організаційні та процесуальні форми; її метою є задоволення законних потреб та інтересів» [2, с.147]. Характерним прикладом такої діяльності є участь юристів різної професійної спеціалізації у судовому процесі, кульмінацією якого вважаються судові дебати. Їх процесуальний статус чітко визначено КПК України. Під час цієї зазвичай емоційної частини судового розгляду сторони обвинувачення і захисту мають нагоду продемонструвати, наскільки кожна з них ефективно володіє аргументативною практикою у відстоюванні справи і позицій. Отже, йдеться про змагальність у словесному дискурсі за встановлення істини і досягнення справедливості, коли рівень майстерності виступу визначає професіоналізм юриста, адже він має переконати суд та учасників судового розгляду в правильності викладеної позиції як істинної. І безумовно, вагомим комунікативним засобом у його красномовстві має бути аргумент не лише як формально-логічний чинник, а як побудований на реаліях фактологічної дій-

сності інструмент, що дозволяє йому певною мірою використовувати потенціал правової аргументації.

Вправно оволодіти аргументативною практикою особа, яка обрала своїм покликанням юридичну діяльність, повинна прагнути вже на початкових етапах професійної роботи. Ще краще, якщо усвідомить потребу в цьому на студентській лаві. Наскільки відомо, спецкурси з теорії юридичної аргументації викладаються у вишах, де профілює спеціалізація з правознавства. Запропонована студентам-третьокурсникам (денна форма навчання) НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» програма навчальної дисципліни «Юридична аргументація» (видана 2013 р., підготовлена відомими фахівцями О. Юркевич і В. Титовим), крім того, поширюється на напрям підготовки «Міжнародне право».

Укладачі цієї програми визначили метою навчального курсу «засвоєння логічних правил побудови аргументації, логічної структури та видів аргументів, їх логічного аналізу та критики», що в результаті, на їх думку, сприятиме тому, що вони оволодіють вмінням «будувати структуру аргументації, проводити логіко-структурний аналіз аргументів, визначати їх логічну правильність, здійснювати критичний аналіз софістичних аргументів тощо» [6, с.3]. Безперечно, такі знання позитивно впливатимуть на формування «логіко-аргументаційної культури в інтелектуальній діяльності юриста», однак, їх виявиться недостатньо для опанування прийомами і принципами аргументативної практики у його напруженій повсякденній роботі незалежно від того, у якій сфері (законотворчій, правоохоронній чи ін.) йому доводиться реалізовувати свою професійну майстерність, використовувати здобуті знання. А тому існує доконечна потреба розглядати визначальні принципи, методологічну спрямованість і прагматизм юридичної (дехто акцентує на означенні – правової) аргументації значно у ширшому контексті (комунікативному, лінгвістичному, а не лише вузько філософському).

Висновки. Отже, навіть такі (певною мірою фрагментарні, можливо недостатньо переконливо теоретично аргументовані) роздуми про необхідність більш уважного підходу до означеного предмета засвідчують існування важливої наукової проблеми, над розв'язанням якої покликана працювати сучасна юриспруденція.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Популярна юридична енциклопедія / [кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін.] – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.
2. *Гусарев С.Д.* Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти / С.Д. Гусарев. – К. : Знання, 2005. – 375 с.
3. *Козюбра М.І.* Теорія юридичної аргументації : історія становлення, стан і перспективи у вітчизняній юриспруденції / М.І. Козюбра // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна: зб. наук. ст. – К. : ДУХ і ЛІТЕРА, 2013. – С. 559–582.
4. *Брутян Г.А.* Аргументація / Отв. ред. Э.Б. Маркарян / Г.А. Брутян. – Ереван. : Изд-во АН АрмССР, 1984. – 105 с.

5. Юридична деонтологія : [підручник] / С.П. Погребняк, О.О. Уварова, Г.О. Христова та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 248 с.

6. Програма навчальної дисципліни «Юридична аргументація для студентів III курсу денної форми навчання» / [уклад.: О.М. Юркевич, В.Д. Титов]. – Х., 2013. – 8 с.

Чорнобай О.Л. Аргументативна практика в юридичній діяльності: проблема й можливості її вирішення

У статті автором здійснено розгляд питань, пов'язаних з поняттям аргументативна практика в юридичній діяльності як аргументованості пояснень, тверджень, доказів, переконливості аргументації, що досягається в результаті втілення у правове життя основних положень теорії юридичної аргументації.

Ключові слова: аргументація, аргументативна практика, юридична діяльність, юрист.

Чорнобай О.Л. Аргументативная практика в юридической деятельности: проблема и возможности ее решения

В статье автором осуществлено рассмотрение вопросов, связанных с понятием «аргументативная практика» в юридической деятельности как аргументированности объяснений, утверждений, доказательств, убедительности аргументации, которая достигается в результате воплощения в правовую жизнь основных положений теории юридической аргументации.

Ключевые слова: аргументация, аргументативная практика, юридическая деятельность, юрист.

Chornobay O.L. Argumentative practice in legal activity: problem and possibilities of her decision

In the article an author is carry out consideration of the questions, related to the concept of argumentation practical worker in legal activity as validity of explanations, statements, proofs, persuasiveness of argumentation that is arrived at as a result of embodiment in legal life of substantive provisions of theory of legal argumentation.

Keywords: argumentation, argumentation practice, legal activity, lawyer.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2015.